

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Кафедра педагогіки

Затверджено

Проректор з наукової роботи та
інновацій

проф. Бояр А.О.

«23» 06 2016р.

Затверджено

Проректор науково-педагогічної
і навчальної роботи та рекрутації

проф. Гаврилюк С.В.

«23» 06 2016р.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

РОБОЧА ПРОГРАМА

вибіркової навчальної дисципліни

Підготовки

доктора філософії

Галузі знань

01 «Освіта»

Спеціальності

011 «Науки про освіту»

Робоча програма навчальної дисципліни «Формування професійної мобільності майбутнього педагога» із галузі знань 01 Освіта, за спеціальністю 011 «Науки про освіту»

«_____» _____, 2016 р. – 17 с.

Розробник: **Пріма Р.М.**, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
декан педагогічного інституту

Лякішева А.В.

Робоча програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри педагогіки

Протокол № 11 від 11.05.2016 р.

Завідувач кафедри: (проф. Смолюк І.О.)

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною комісією педагогічного інституту

Протокол № 11 від 10.06.2016 р.

Голова методичної комісії

педагогічного інституту (доц. Антонюк В.З.)

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною радою університету

Протокол № 10 від 15.06.2016 р.

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена науковою радою університету

Протокол № 11 від 16.06.2016 р.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика дисципліни
Кількість кредитів 3	01 Освіта	Денна форма навчання
	011 Науки про освіту	Вибіркова
Модулів – 2	Доктор філософії	Рік підготовки – 1
Змістових модулів – 2		Семестр – 1
Загальна кількість годин – 90 год.		Лекції – 22 год.
		Практичні – 14 год.
		Самостійна робота – 54 год.
Тижневих годин: Аудиторних – 1,5 Самостійної роботи – 2,25		Форма контролю – залік

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою дисципліни «Формування професійної мобільності майбутнього педагога» є засвоєння здобувачами наукового ступеня доктора філософії теоретико-методичних засад процесу формування професійної мобільності як виключно важливої особистісно-фахової характеристики сучасного педагога на етапі його підготовки у вищій школі.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Формування професійної мобільності майбутнього педагога» є поглиблення знань здобувачів наукового ступеня доктора філософії щодо психолого-педагогічної сутності феномену «професійна мобільність особистості»; систематизація наукових уявлень про професійну мобільність як ключову характеристику педагога-європейця, важливу ознаку пізнавальної самостійності вчителя у діяльності; виокремлення провідних тенденцій її формування; стимулювання процесу формування професійної мобільності майбутнього педагога, змістове навантаження якої репрезентує педагогічне спілкування і діяльність.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО МОБІЛЬНОГО ПЕДАГОГА

ЛЕКЦІЯ 1. Функційна роль курсу «Професійна мобільність майбутнього вчителя педагога» у формуванні конкурентноспроможного фахівця. Психолого-педагогічна сутність поняття «професійна мобільність особистості»

1. Сучасні наукові підходи щодо висвітлення професійної мобільності як інтегративного феномену.
2. Аналіз сутності професійної мобільності особистості у зв'язку з поняттями «професійна діяльність», «професіоналізація», «професійна активність», «професійна компетентність», «професійна майстерність», «професійна зрілість», «кар'єрний ріст».

ЛЕКЦІЯ 2. Професійна мобільність у контексті генези вимог до фахової підготовки вчителя

1. Генеза вимог до підготовки вчителя.
2. Професійна мобільність у контексті освітньої євроінтеграції.
3. Концептуальні підходи щодо підготовки вчителя сучасної національної школи.

ЛЕКЦІЯ 3. Програмно-змістове забезпечення формування професійно мобільного вчителя сучасної школи

1. Мобільність як важлива складова професіоналізму педагога, її місце на етапі становлення фахівця в процесі навчання у ВНЗ.
2. Державні стандарти підготовки фахівця.
3. Структурні компоненти мобільності на всіх рівнях підготовки спеціаліста.
4. Етапи формування професійної мобільності майбутнього педагога.

ЛЕКЦІЯ 4. Професійна мобільність – важлива особистісно-професійна якість учителя сучасної школи

1. Структурно-компонентний склад професійної мобільності сучасного педагога.
2. Критеріально-ступенева характеристика сформованості професійної мобільності майбутнього педагога у контексті його неперервної освіти.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ВНЗ

Лекція 5. ОСВІТНЬО-ВИХОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО МОБІЛЬНОГО ВЧИТЕЛЯ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

1. Діалектика педагогічного процесу в освітньому середовищі ВНЗ.
2. Оволодіння комунікативною компетенцією як важливий напрямок саморозвитку студентів на шляху формування їх професійної мобільності.
3. Розвивальна, діяльнісна, практико орієнтована спрямованість освітнього простору формування професійно мобільного вчителя.

Лекція 6. ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

1. Створення «Ситуацій успіху у навчанні студентів».
2. Проектні технології.
3. Технології інтерактивної взаємодії

Лекція-тренінг 7. РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ («Як стати мобільним педагогом?»)

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця 2

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лекції	Практ.	Кон сул.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи формування професійно мобільного педагога					
Тема 1. Функційна роль курсу «Професійна мобільність майбутнього педагога» у формуванні конкурентноспроможного фахівця. Психолого-педагогічна сутність поняття «професійна мобільність особистості»	10	2	2		6
Тема 2. Професійна мобільність у контексті генези вимог до фахової підготовки вчителя	12	2	2		8
Тема 3. Програмно-змістове забезпечення формування професійно мобільного вчителя сучасної школи	14	4	2		8
Тема 4. Професійна мобільність – важлива особистісно-професійна якість учителя сучасної школи	14	4	2		8
Разом за змістовим модулем 1	50	12	8		30
Змістовий модуль 2. Технологія формування професійної мобільності педагога в освітньому просторі ВНЗ					
Тема 5. Освітньо-виховне середовище вищої школи як чинник формування професійно мобільного вчителя сучасної школи	12	2	2		8
Тема 6. Педагогічні технології формування професійної мобільності педагога	14	4	2		8
Тема 7. Результативність педагогічної технології формування професійної мобільності вчителя сучасної школи	14	4	2		8
Разом за змістовим модулем 1	40	10	6		24
Усього годин	90	22	14		54

5. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ

№ з/п	Тема	Кількість годин
1.	Психолого-педагогічна сутність поняття «професійна мобільність особистості»: термінологічний диктант.	2
2.	Професійна мобільність у контексті генези вимог до фахової підготовки вчителя	2
3.	Програмно-змістове забезпечення формування професійно мобільного вчителя сучасної школи	2
4.	Професійна мобільність – важлива особистісно-професійна якість учителя сучасної школи	2
5.	Освітньо-виховне середовище вищої школи як чинник формування професійно мобільного вчителя сучасної школи	2
6.	Педагогічні технології формування професійної мобільності педагога (ділова гра)	2
7.	Результативність педагогічної технології формування професійної мобільності вчителя сучасної школи (тренінг «Як стати мобільним педагогом?»)	2
Разом		14

6. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Тема	Кількість годин
1.	Психолого-педагогічна сутність поняття «професійна мобільність особистості». ✓ Здійснити аналіз понять ” професійна мобільність “ , ” професійна діяльність “ , ” професіоналізація “ , ” професійна активність “ , ” професійна компетентність “ , ” професійна майстерність “ , ” професійна зрілість “ , ” кар’єрний ріст “ , виокремити спільні риси та підходи до формулювання. ✓ Провести мікродослідження : довести чи спростувати тезу , що сутнісна характеристика означених понять зумовлює досконалість професійної підготовки педагога і водночас суттєво доповнює уявлення про професійну мобільність.	2
2.	Професійна мобільність у контексті генези вимог до фахової підготовки вчителя ✓ Проаналізувати статті: - Касьянов Г. «Болонізація»: поспішай повільно. http: // www.	2

	Dt/ua/ 3000/3300/46520/ - Е.В.Андриенко.Феномен профессиональной зрелости учителя / Педагогика. –№6. –2002. –С.66-70.	
3.	Програмно-змістове забезпечення формування професійно мобільного вчителя сучасної школи ✓ Проаналізуйте шлях розвитку гуманістичної традиції в науці. Кому з вітчизняних педагогів належать праці з яскраво вираженою гуманістичною спрямованістю? ✓ Наведіть приклади різних точок зору на особистісно орієнтовану освіту. ✓ Ознайомтесь із освітньо-кваліфікаційною характеристикою (ОКХ), освітньо-професійною програмою (ОПП) підготовки фахівців спеціальності 8.010102 «Початкова освіта» і зробіть висновки, наскільки повно вони враховують формування усіх компонентів професійної мобільності вчителя початкових класів. Подайте свої пропозиції щодо посилення змістового наповнення формування професійно мобільного вчителя-початківця.	4
4.	Професійна мобільність – важлива особистісно-професійна якість учителя сучасної школи ✓ Змодельуйте «портрет» сучасного професійно мобільного педагога. ✓ Здійсніть самодіагностику, визначте свій рівень професійної мобільності за такими показниками: розвинене педагогічне мислення, сформована педагогічна кмітливність, спостережливість, уміння розпоряджатися своїми знаннями, вчасно й адекватно їх використовувати, самостійність у вираженні педагогічних завдань, самодисципліна, оптимізм тощо.	4
5.	Освітньо-виховне середовище вищої школи як чинник формування професійно мобільного вчителя сучасної школи ✓ Розробіть програму саморозвитку професійної мобільності за такою схемою: завдання - зміст роботи - виконання, заповнивши відповідно таблицю.	4
6.	Педагогічні технології формування професійної мобільності педагога ✓ Обґрунтуйте суть компетентнісного підходу до формування професійної мобільності майбутнього педагога. ✓ Тест-самооцінка професійної мобільності у педагогічній діяльності студента (молодого викладача, молодого вчителя)	4
7.	Результативність педагогічної технології формування професійної мобільності вчителя сучасної школи ✓ Провести мікро дослідження: Методика. Бар'єри мобільності у педагогічній діяльності	4
Разом		24

7. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальна робота не передбачена.

8. МЕТОДИ ТА ФОРМИ НАВЧАННЯ

Методи навчання:

- інформаційно-рецептивні (пояснення, лекція, бесіда);
- активного навчання (ділова гра, розігрування ролей, аналіз конкретних ситуацій, активне програмове навчання, ігрове проектування, проблемна лекція);
- індивідуалізованого й кооперативного навчання (робота в малих групах).

Види і форми контролю: поточний, проміжний (тестові контрольні роботи) і підсумковий контроль.

ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ - залік

9. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Розкрити сутність та взаємозв'язок понять, що суттєво доповнюють уявлення і змістовно уточнюють трактування феномену «професійна мобільність» особистості.
2. Проаналізувати сучасні наукові підходи щодо висвітлення професійної мобільності як інтегрованого феномену.
3. Розкрити роль та місце компонентів професійної мобільності у кваліфікаційній характеристиці вчителя початкових класів.
4. Розкрити сутність поняття «педагогічний професіоналізм».
5. Розкрити сутність та взаємозв'язок понять «професійна мобільність педагога», «компетентність учителя», «майстерність педагога» і «професіоналізм учителя».
6. Обґрунтуйте необхідність самовдосконалення вчителя-початківця.
7. Назвати основні характеристики професіоналізму знань учителя.
8. Визначити концептуальні засади професійної підготовки вчителя сучасної національної школи.
9. Відобразити схематично взаємозв'язок найбільш близьких до професійної мобільності педагогічних понять (категорій).
10. Дати характеристику педагогічних технологій формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів.

10. МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Методи діагностики успішності навчання:

- 1) поточний контроль (поточне опитування на лекціях, практичних заняттях);
- 2) періодичний та проміжний контроль на завершення змістового модуля (модульна контрольна робота у вигляді тестових завдань);
- 3) підсумковий контроль

Засоби діагностики успішності навчання: мультимедійна презентація, таблиці, схеми тощо.

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА ФОРМАМИ КОНТРОЛЮ

Модуль 1 Поточний контроль знань							Модуль 2 Підсумковий контроль	Загальна сума балів
Змістовий модуль I (20 балів)				Змістовий модуль II (20 балів)				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	60	100
5	5	5	5	6	7	7		

Шкала оцінювання (національна та ECTS)

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, практики	для заліку
90-100	A	Відмінно	Зараховано
82-89	B	Добре	
75-81	C		
67-74	D		
60-66	E	Задовільно	
1-59	Fx	Незадовільно	Незараховано (з можливістю повторного складання)

Критерії оцінювання:

90-100 балів («відмінно»). Глибоке оволодіння ключовими питаннями з тем. Системне, усвідомлене використання даної інформації. Встановлення причинно-наслідкових зв'язків між окремими змістовими блоками. Вільна орієнтація і використання необхідного категорійно-понятійного апарату при розкритті проблеми. Мова чітка і логічна. Здатність до аналітико-узагальнюючого викладу питання, вміння формулювати висновки і пропозиції у руслі проблеми.

82-89; 75-81 балів («добре»). Загалом цілісне, усвідомлене оволодіння матеріалом, що стосується даного питання. В окремих випадках рівень засвоєння інформації недостатній. Аргументація при відповідях на питання, логічність і взаємозв'язок у викладі матеріалу дещо занижені. Відчуваються труднощі при відповідях на питання, у формулюванні узагальнень і висновків.

67-74; 60-66 балів («задовільно»). Фрагментарне, несистемне відтворення інформації. Наводяться лише окремі складові питання, без необхідного усвідомлення і взаємозв'язку.

1–59 балів («незадовільно»). Необхідним категорійно-понятійним апаратом не володіє. Робить безуспішні спроби висвітлення питання на репродуктивному, механічному рівні. Не розуміє питання, відповідає не по суті.

Проміжний контроль (модульна контрольна робота) проводиться письмово. Максимальна кількість балів, яку аспірант може отримати за одну модульну контрольну роботу – 30 балів (загалом 60 балів за дві модульні контрольні роботи).

Підсумковий контроль – залік. Оцінювання знань майбутніх докторів філософії здійснюється за результатами поточного та модульного контролю в діапазоні від 0 до 100 балів включно. При незадовільній підсумковій оцінці або бажанні аспіранта підвищити свій рейтинг, він складає залік у формі *усного опитування*. Для отримання заліку потрібно набрати не менше 60 балів за 100-бальною шкалою.

12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- ✓ підручники та їх електронні форми;
- ✓ навчальні посібники та конспекти лекцій

13. СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Основна

1. Андриенко Е.В. Феномен профессиональной зрелости учителя / Е.В. Андриенко // Педагогика. – № 6. – 2002. – С 66 –70.

2. Андрущенко В. Кому у вузі належить роль першої скрипки? / В. Андрущенко // Освіта. – 2000. – 6-13 грудня.
3. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогики сотрудничества / Ш.А. Амонашвили. – М., 1994. – С. 103.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.Гончаренко. – К., 1997. – 374с.
5. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності / О.І.Гура. – К., 2005. – 224с.
- 6.Дьяченко М.И. Психология высшей школы / М.И.Дьяченко, Л.А.Кандыбович. – Минск, 1993. – 296 с.
7. Занина Л.В. Основы педагогического мастерства / Л.В.Занина, Н.П.Меньшикова. – Ростов-на Дону, 2003. – 287 с.
8. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії: навч.посібник. – К., 1997. –302 с.
9. Жерносек І.П. Удосконалення науково-методичної роботи в сучасних загальноосвітніх школах, ліцеях і гімназіях: монографія. – К., 2001. –204 с
10. Іванченко Є.А. Професійна мобільність майбутніх фахівців: навчально-методичний посібник. – Одеса, 2004. –120 с.
11. Игошев Б.М. Организационно-педагогическая система подготовки профессионально мобильных специалистов в педагогическом университете / Б.М.Игошев. – М.: ВЛАДОС, 2008. – 201с.
12. Игошев Б.М. Подготовка будущих учителей к реализации уровневой дифференциации обучения / Б.М. Игошев. – М.: Педагогическое образование и наука. – 2007. – №7. – С.45 – 48.
13. Игошев Б.М. профессиональная мобильность учителя: организационно-педагогический аспект / Б.М.Игошев // Известия Уральского госунив.-та. – Сер.1: Проблемы образования, науки и культуры. – 2008. – №56. – Вып. 23. – С.34 –40.
14. Игошев Б.М. Системно-интегративная организация подготовки профессионально мобильных педагогов : автореф. дис....д-ра пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Б.М.Игошев. – М., 2008. – 39с.
15. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи: автореферат дис.к.п.н. – Харків, 2004. –20 с.
16. Касьянов Г. «Болонізація»: поспішай повільно. [http:// www. Dt/ua/ 3000/3300/46520/](http://www.Dt.ua/3000/3300/46520/)
17. Китайська О. Професійна мобільність учителя – вимога сучасної освіти / О.Китайська // Зб. праць Уманського державного педагогічного університету ім. П.Тичини. – К., 2005. – С. 95 – 101.
18. Кічук Н.В. Ключові компетентності особистості фахівця як педагогічна проблема / Н.В.Кічук // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного ун-ту ім.К.Д.Ушинського: зб. наук. праць. – Одеса, 2004. – Вип.9–10. – С.153–161.
19. Кічук Н.В. Нова парадигма освіти: актуалізація творчості вчителя школи першого ступеня / Н.В.Кічук // Підготовка вчителя початкової школи в умовах нової парадигми освіти. – К.: Педагогіка, 2004. – С.35–39.
20. Кичук Н.В. Формирование творческой личности учителя в процессе вузовской профессиональной подготовки: дис. ... доктора пед. наук: спец. 13.00.01 / Кичук Надежда Васильевна. – К., 1993. – 386с.
21. Кічук Н.В. Формування творчої особистості вчителя / Н.В. Кічук. – К.: Либідь. – 1991. – 95с.
22. Коваліско Н.В. Трудова мобільність в умовах регіонального ринку праці: дис. ... канд. соціолог. наук: спец. 22.00.07 «Соціологія управління» / Коваліско Наталія Володимирівна. – Львів, 1999. – 184с.
23. Коджаспирова Г.М. Культура профессионального самообразования педагога / Г.М. Коджаспирова. – М.: Тривола, 1994. – 218с.
24. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: «К і С», 2004. – 112 с.

25. Компетентність саморозвитку фахівця: педагогічні засади формування у вищій школі. – Ізмаїл: ІДТУ, 2007. – 236 с.
26. Кугель С.А. Профессиональная мобильность в науке / С.А.Кугель. – М., 1983. – 256с.
27. Крижко В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою: навч. Посібник / В.Крижко. – К: Освіта України. – 2005. – 440 с.
28. Никитин В.М. Проблемы формирования динамической конкурентноспособной личности (концепция целостного, системного, диалектического, синергетического подходов) / В.Н.Никитин, З.В.Егорова. – Чебоксары: Научно-методический центр по подготовке кадров социальной службы, 2005. – 391с.
29. Пилипенко В.Д., Коваленко О.А. Особистісно орієнтовані технології у школі. – Харків, 2007. – 160 с.
30. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посібник/О.М.Пехота, В.Д.Будак та ін. – К., 2003. – 240с.
31. Пріма Р.М. Діалектика і динаміка формування мобільного педагога в освітньому просторі ВНЗ / Р.М.Пріма // Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського : [зб. наук. праць]. – № 4 – 5 . – Одеса. – 2008. – С. 47 – 53.
32. Пріма Р.М. Домінанти дослідження феномена «професійна мобільність учителя» / Р.М. Пріма // Соціалізація особистості. Педагогічні науки. – Том XXXI : [зб. наук. праць]. – К.: Логос, 2008. – С. 188 – 196.
33. Пріма Р.М. Професійна мобільність майбутнього вчителя початкових класів: навч.-метод. посібник / Раїса Миколаївна Пріма. – Луцьк: Вежа, ВНУ ім. Лесі Українки. – 2008. – 128с.
34. Синиця І.О. Педагогічний такт і майстерність вчителя. – К., 1981.
35. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. –М., 1992.

Додаткова

1. Герасимова О.Л. Комплекс методик для личностно-профессионального самопознания будущего учителя. – М., 1997.
2. Гильманов С. Творческая индивидуальность педагога / Народное образование, 1999.
3. Елканов ОБ. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя. – М, 1989.
4. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. – М., 1987.
5. Кузьмина Н.В. Педагогическое мастерство учителя как фактор развития способностей учащихся // Вопросы психологии. – 1984. – № 1.
6. Львова Ю.Л. Творческая лаборатория учителя. – М., 1985.
7. Маркова А.К. Психология труда учителя. – М., 1993.
8. Педагогическая психология / Под ред. Н.В.Клюевой. – М., 2003. – 400 с.
9. Психология и педагогика. Учебное пособие / Под ред. А.А.Бодалева и др. – М., 2002. – 585с.
10. Сисоева СО. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. –К., 1996.
11. Шевченко Л.Я. Практическая педагогическая этика. – М., 1997.

w/ ресурси:

1. www.education.gov.ua (сайт Міністерства освіти і науки України)
2. www.nbuv.gov.ua (сайт бібліотеки ім. Вернадського)